

Agenda Terytorialna 2030

Przyszłość dla wszystkich obszarów

#TerritorialAgenda

A future for all places

Nieformalne spotkanie ministrów odpowiedzialni
za planowanie przestrzenne, rozwój terytorialny
lub spójność terytorialną

1 grudnia 2020 r., Niemcy

AGENDA TERYTORIALNA 2030

Przyszłość dla wszystkich obszarów

I Preambuła

- (1) My, ministrowie odpowiedzialni za planowanie przestrzenne, rozwój terytorialny lub spójność terytorialną, we współpracy z Komisją Europejską, Parlamentem Europejskim, Europejskim Komitetem Regionów, Europejskim Komitetem Ekonomiczno-Społecznym, Grupą Europejskiego Banku Inwestycyjnego i odpowiednimi stowarzyszeniami europejskimi i krajowymi, przeprowadziliśmy przegląd uruchomionej w 2007 r. i zaktualizowanej w 2011 r. agendy terytorialnej UE. Niniejszym uzgadniamy przyjęcie Agendy Terytorialnej UE 2030.
- (2) Zachęcamy ministrów w państwach sąsiadujących, aby zapoznali się z agendą terytorialną UE i wspólnie z nami wprowadzili ją w życie na szczeblu europejskim, transnarodowym, makroregionalnym i transgranicznym. Zapraszamy wszystkich do wykorzystywania agendy terytorialnej UE w swoich państwach na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym, a także we współpracy z innymi państwami.
- (3) Zachęcamy wszystkie podmioty uczestniczące w kształtowaniu polityki planowania przestrzennego i rozwoju terytorialnego na wszystkich szczeblach administracyjnych i rządowych w UE oraz państwach sąsiadujących do tego, aby wprowadziły w życie agendę terytorialną UE. Agenda terytorialna UE koncentruje się na wzajemnych relacjach i dobrobycie ludzi, dlatego może mieć zastosowanie wszędzie.
- (4) Agenda terytorialna UE powstała w oparciu o wnioski przedstawione w sprawozdaniu ESPON „Stan terytorium Europy” („State of the European Territory”) z 2019 r., dokumencie ESPON „Ramy odniesienia dotyczące terytoriów Europy” („European Territorial Reference Framework”) z 2019 r. oraz w dokumencie Komisji Europejskiej zatytułowanym „Siódmy raport na temat spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej” z 2017 r. Przy jej tworzeniu

uwzględniono również najnowsze sprawozdania dotyczące planowania przestrzennego, spójności terytorialnej i rozwoju terytorialnego, unijną politykę spójności oraz odpowiednie elementy polityki sektorowej opracowywane przez Komisję Europejską, Europejski Komitet Regionów oraz Grupę Europejskiego Banku Inwestycyjnego.

- (5) W agendzie terytorialnej UE uwzględniono najnowsze ramy polityki i programy, w tym Agendę na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030 oraz cele zrównoważonego rozwoju (2015 r.), porozumienie paryskie (2015 r.), Nową agendę miejską ONZ (2016 r.), opracowany przez Komisję dokument otwierający debatę zatytułowany „W kierunku zrównoważonej Europy 2030” (2019 r.), wniosek dotyczący przyszłej unijnej polityki spójności na lata 2021–2027 (2018 r.), agendę miejską dla UE (2016 r.), nową kartę lipską (2020 r.), deklarację z Cork 2.0 w sprawie lepszego życia na obszarach wiejskich (2016 r.) oraz zasady OECD dotyczące polityki miejskiej i wiejskiej (2019 r.), a także Europejski Zielony Ład oraz przedstawione w nim plan inwestycyjny na rzecz zrównoważonej Europy i mechanizm sprawiedliwej transformacji (2020 r.), program odbudowy Unii (2020 r.) i odpowiednie konkluzje austriackiej, rumuńskiej, fińskiej i chorwackiej prezydencji w Radzie UE.
- (6) Agenda terytorialna UE zapewnia ukierunkowane na działania ramy promowania spójności terytorialnej w Europie. Spójność terytorialna stanowi jeden z celów Unii Europejskiej wprowadzonych w Traktacie o Unii Europejskiej (art. 3 TUE). Polega ona na propagowaniu wyważonego i harmonijnego rozwoju terytorialnego między poszczególnymi państwami, regionami, miastami i gminami oraz w ich obrębie, a także dbaniu o przyszłość wszystkich obszarów i ludzi w Europie w oparciu o różnorodność miejsc i pomocniczość. Zapewnia ona większą równość szans, w tym dostęp do usług publicznych dla osób i przedsiębiorstw niezależnie od ich lokalizacji. Aspekty dotyczące skali miejskiej poruszone są w nowej karcie lipskiej. Spójność terytorialna przyczynia się do wzmocnienia solidarności w celu promowania konwergencji i zmniejszania nierówności między obszarami lepiej prosperującymi a obszarami w nieco słabszej sytuacji lub takimi, które pozostają w tyle. Spójność terytorialna pomaga wszystkim obszarom osiągać możliwie najlepszą wydajność dzięki wykorzystaniu ich własnych aktywów za pomocą inwestycji

ukierunkowanych na konkretny obszar. Takie podejście zapewnia korzyści Europie jako całości oraz wszystkim poszczególnym państwom.

- (7) W agendzie terytorialnej UE podkreślono znaczenie strategicznego planowania przestrzennego i wyznaczono jego kierunki, a także wezwano do wzmocnienia wymiaru terytorialnego polityk sektorowych na wszystkich szczeblach sprawowania rządów. Jej celem jest promowanie zrównoważonej przyszłości sprzyjającej włączeniu społecznemu dla wszystkich obszarów oraz przyczynienie się do osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju w Europie.
- (8) Kluczowym elementem agendy jest ograniczenie nierówności, które uniemożliwiają Europie, państwom, gminom i regionom urzeczywistnienie ich potencjału. Można to osiągnąć jedynie za sprawą poświęcenia większej uwagi kwestii różnorodności miejsc w Europie oraz możliwości ich rozwoju i wyzwań w tym zakresie.
- (9) Podczas przeglądu agendy terytorialnej UE wybuchła pandemia COVID-19, która zmieniła sposób kształtowania polityki i wpłynęła na perspektywy rozwoju w przyszłości. Skutki pandemii i reakcje polityczne na nią różnią się w zależności od obszaru ze względu na różne uwarunkowania, co jest dowodem na to, że terytoria mają duże znaczenie i są od siebie w znacznym stopniu zależne. Spójność terytorialna powinna odgrywać ważną rolę w procesie odbudowy. Polityka rozwoju terytorialnego i współpraca w zakresie wspólnych celów mają zasadnicze znaczenie dla zwiększenia odporności gmin, regionów i krajów, a jednocześnie przyczyniają się do wzmocnienia procesów ich odbudowy.
- (10) Zgodnie z Traktatem o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (art. 174, 175 i 349 TFUE) wszystkie polityki i działania Unii powinny przyczyniać się do wzmocnienia spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej. Dążenie do osiągnięcia zrównoważonej spójności terytorialnej i ograniczenia nierówności między ludźmi i między obszarami wymaga podjęcia wspólnych działań. Konieczne jest połączenie polityk sektorowych, działań władz miejskich, regionalnych, krajowych, unijnych i innych organów, a także starań rozmaitych grup społecznych. Potrzebna jest współpraca, która zapewni równowagę między włączeniem społecznym, zrównoważonym rozwojem,

konkurencyjnością i odpornością, poprzez zintegrowany rozwój terytorialny oparty na uczestnictwie i innowacjach.

- (11) Władze regionalne i lokalne mogą potrzebować wsparcia z zewnątrz, aby zapewnić zrównoważony rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu. Mogą otrzymać takie wsparcie dzięki unijnej polityce spójności i polityce rozwoju obszarów wiejskich w ramach wspólnej polityki rolnej, zgodnie z którą realizowane są cele i inwestycje obejmujące wszystkie regiony. Ma to szczególne znaczenie w przypadku obszarów w nieco gorszej sytuacji, tych, które pozostają w tyle, a także obszarów, które cierpią na skutek poważnych i trwałych niekorzystnych warunków przyrodniczych lub demograficznych.
- (12) Europejski Zielony Ład oraz przedstawiony w nim plan inwestycyjny na rzecz zrównoważonej Europy i mechanizm sprawiedliwej transformacji, a także powiązane unijne polityki sektorowe i prowadzone prace nad długoterminową wizją obszarów wiejskich umożliwiają zapewnienie synergii między agendą terytorialną UE a nadrzędnymi strategiami i politykami UE. Zielony Ład łączy w sobie cele zielonej i sprawiedliwej transformacji, ponieważ przewidziano w nim działania na rzecz zwalczania nierównomiernie rozłożonych skutków transformacji energetycznej, ograniczania emisji gazów cieplarnianych i oddziaływania zmian klimatu oraz sprostania innym wyzwaniom środowiskowym. Jego celem jest przekształcenie wyzwań klimatycznych i środowiskowych w możliwości dla wszystkich obszarów oraz zapewnienie sprawiedliwej i sprzyjającej włączeniu społecznemu transformacji dla wszystkich. Tym samym Europejski Zielony Ład może pomóc zapewnić synergie między agendą terytorialną UE a nadrzędnymi strategiami i politykami UE. Jest on zgodny z koncepcją spójności terytorialnej i podejściem ukierunkowanym na konkretny obszar – zakłada wykorzystanie zróżnicowanego potencjału wszystkich obszarów i poprawę ogólnej równowagi terytorialnej w Europie.
- (13) Wzywamy podmioty odpowiedzialne za rozwój terytorialny i strategiczne planowanie przestrzenne na wszystkich szczeblach, aby przyjęły priorytety agendy terytorialnej UE. Wzywamy również organy odpowiedzialne za kształtowanie i wdrażanie polityk sektorowych – na wszystkich szczeblach

sprawowania władzy – aby uwzględniły te priorytety. Dla zapewnienia spójności terytorialnej ważna jest spójność między wszystkimi unijnymi, krajowymi i regionalnymi strategiami politycznymi. Większość polityk wiąże się ze znacznymi skutkami terytorialnymi i w różny sposób wpływa na możliwości w zakresie rozwoju terytorialnego. Skoordynowane strategie ukierunkowane na konkretny obszar mogą znacznie zwiększyć spójność i skuteczność polityk, a także zmniejszyć negatywne skutki sprzecznych polityk.

- (14) Wzywamy decydentów i organy państw członkowskich, regionów, obszarów metropolitalnych, miast, miejscowości, gmin, obszarów wiejskich i innych terytoriów, aby włączyli się w tworzenie zrównoważonej przyszłości sprzyjającej włączeniu społecznemu dla wszystkich obszarów i ludzi. Obszary, które łączą wspólne wyzwania lub możliwości, mogą współpracować ze sobą, aby wypracowywać wspólne rozwiązania. Obszary, które uzupełniają się pod względem potencjału, mogą wzajemnie przeanalizować swoje mocne strony, aby stworzyć dodatkowy potencjał rozwojowy. Naszym zadaniem będzie ułatwić im wypracowanie skuteczniejszych reakcji politycznych za sprawą bliższej współpracy.
- (15) Podejście do kształtowania polityki ukierunkowane na konkretny obszar przyczynia się do zapewnienia spójności terytorialnej. Opiera się ono na koordynacji horyzontalnej i wertykalnej, kształtowaniu polityki w oparciu o dowody oraz zintegrowanym rozwoju terytorialnym. Obejmuje różne szczeble władzy (podejście zakładające wielopoziomowe sprawowanie rządów) przyczyniające się do zapewnienia pomocniczości. Zapewnia współpracę i koordynację z udziałem obywateli, społeczeństwa obywatelskiego, przedsiębiorstw, instytucji badawczych i naukowych oraz centrów wiedzy. Ostatecznie podejście to pozwala uwolnić wyjątkowy potencjał obszarów związany z kapitałem terytorialnym, wiedzą i aktywami ukierunkowanymi na konkretny obszar, przy jednoczesnym uznaniu potrzeby opracowania rozwiązań dostosowanych do potrzeb różnych rodzajów terytoriów. Rozwój i wdrażanie europejskich, krajowych, regionalnych i lokalnych strategii z zastosowaniem podejścia ukierunkowanego na konkretny obszar przyczyni się do zapewnienia rozwoju i konkurencyjności tych miejsc w perspektywie długoterminowej.

- (16) Agenda terytorialna UE i nowa karta lipska opierają się na tych samych, wspólnych zasadach – są nimi podejście ukierunkowane na konkretny obszar, koordynacja polityki i skuteczne wielopoziomowe ramy polityki. W agendzie terytorialnej UE stanowią one nadrzędne zasady dla wszystkich obszarów oraz sektorów polityki. Z kolei w nowej karcie lipskiej zawarto wytyczne dotyczące ich stosowania w miastach, obszarach miejskich, ich regionach funkcjonalnych i obszarach podmiejskich. W związku z powyższym popieramy wzmocnienie współpracy na wszystkich poziomach przestrzennych i pomiędzy nimi, w tym w ramach partnerstwa między obszarami miejskimi i wiejskimi.
- (17) Jak stwierdzono w nowej karcie lipskiej, zasady dobrego zarządzania miastami i planowania miejskiego wysokiej jakości zapewniają tworzenie atrakcyjnych, sprzyjających włączeniu, trwałych i elastycznych obszarów, które stają się bardziej przyjemnymi i atrakcyjnymi miejscami, gdzie ludzie chcą pracować, mieszkać i spędzać czas. Jest niezwykle ważne, aby przy rozważaniu kwestii rozwoju naszych miast, miasteczek i wsi organy publiczne aktywnie dążyły do planowania wysokiej jakości i sprzyjającego włączeniu.
- (18) Wzywamy społeczności i przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego w całej Europie, aby pomogli pokonać pogłębiające się różnice w rozwoju między ludźmi i między obszarami. Budowanie mostów między ludźmi o różnych dochodach, różnym wykształceniu, różnej kulturze, tradycji i religii jest kluczem do utrzymania Europy w jedności. Będziemy ułatwiać współpracę i zwiększać solidarność między społeczeństwami obywatelskimi, aby ograniczyć segregację i promować włączenie społeczne, a także wykorzystywać różnorodność jako wartość dla dobra wszystkich.
- (19) Różnorodność miejsc w Europie to wciąż niewykorzystany potencjał. Kształtowanie polityki zgodnie z podejściem ukierunkowanym na konkretny obszar może pomóc w uwolnieniu tego potencjału. Zasadnicze znaczenie dla zrównoważonej Europy sprzyjającej włączeniu społecznemu, która oferuje perspektywę na przyszłość wszystkim ludziom i obszarom, chroni wspólne źródła utrzymania i kształtuje proces przemian, ma połączenie starań w różnych sektorach polityki, na różnych szczeblach sprawowania rządów, na różnych obszarach i w różnych grupach społecznych.

II Dlaczego musimy podjąć działania

- (20) W najnowszych badaniach przeprowadzonych między innymi przez ESPON, Komisję Europejską, Europejski Komitet Regionów, Europejski Bank Inwestycyjny, Bank Światowy i inne podmioty międzynarodowe, krajowe i regionalne podkreślono, że Europa stoi w obliczu poważnych wyzwań gospodarczych, społecznych i środowiskowych, ale również drzemie w niej ogromny potencjał do tego, by poprawić warunki życia na wszystkich obszarach i dla wszystkich ludzi. Aby urzeczywistnić ten potencjał, potrzebne są reakcje polityczne o zdecydowanie terytorialnym wymiarze oraz skoordynowane podejścia uwzględniające i wykorzystujące różnorodność i specyfikę poszczególnych obszarów.
- (21) Obszary w Europie są bardzo niejednorodne – są tu regiony stołeczne, obszary metropolitalne, małe i średnie miasta, obszary podmiejskie, obszary wiejskie, wewnętrzne obszary peryferyjne, obszary peryferyjne, obszary najbardziej wysunięte na północ, obszary słabo zaludnione, wyspy, obszary przybrzeżne, obszary górskie, regiony najbardziej oddalone, regiony transgraniczne, makroregiony, obszary dotknięte kryzysem demograficznym oraz obszary przechodzące transformację gospodarczą i przemysłową. Każdy z tych obszarów charakteryzuje się innym potencjałem rozwojowym i każdy musi mierzyć się z innymi wyzwaniami. Na wszystkich poziomach, od niższego niż lokalny po paneuropejski, pogłębiają się różnice gospodarcze i społeczne między poszczególnymi obszarami i między ludźmi, a wraz z nimi pojawiają się kolejne zagrożenia i presje środowiskowe. Wszystko to wynika z efektów skali, nierównego dostępu do rynków i wykwalifikowanej siły roboczej, a także różnic w jakości zarządzania i usług publicznych. Ponadto połączenia i przepływy między obszarami, zwłaszcza wzdłuż korytarzy transportowych, mają wpływ na możliwości wykorzystania potencjału lub reagowania na wyzwania.

Jakość zarządzania i sprawowania rządów

- (22) Zapewnianie dobrej jakości zarządzania i procesów sprawowania rządów jest ważną zasadą przekrojową dla rozwoju lokalnego, regionalnego, krajowego i europejskiego. Ma znaczenie dla dobrobytu społeczeństwa i jest warunkiem koniecznym do trwałego podniesienia poziomu życia, inwestycji, zaufania społecznego i legitymizacji politycznej w perspektywie długoterminowej. Opracowanie i wdrożenie zintegrowanych strategii i inwestycji ukierunkowanych na konkretny obszar wymaga połączenia wszystkich polityk sektorowych, a także współpracy na różnych szczeblach zarządzania i sprawowania rządów, przy jednoczesnym zaangażowaniu społeczności lokalnych. Wytrwałe budowanie potencjału na wszystkich szczeblach jest szczególnie ważne dla zapewnienia bardziej partycypacyjnego wdrażania strategii.
- (23) Jak podkreślono w siódmym raporcie na temat spójności, jakość sprawowania rządów na wszystkich szczeblach jest w Europie bardzo zróżnicowana. Największe różnice występują między państwami, ale można je dostrzec również wewnątrz państw. Słaba jakość zarządzania i sprawowania rządów niesie ze sobą ryzyko zmniejszenia użyteczności krańcowej i zwrotu z inwestycji w infrastrukturę, kapitał ludzki i technologię na danym terytorium.

Oddalamy się od siebie – mentalnie i terytorialnie

Coraz mniejsza równowaga, coraz większe nierówności

- (24) Geografia społeczna i gospodarcza Europy się zmienia, a procesowi temu towarzyszą pogłębiające się nierówności, które sprawiają, że ludzie i obszary oddalają się od siebie. Niektóre grupy społeczne i społeczności mają poczucie, że europejskie i krajowe cele i plany na przyszłość nie uwzględniają ich obaw i perspektyw. Wyrazem tego stanu rzeczy jest debata na temat „geograficznego wymiaru niezadowolenia”. Rzeczywiście, narastające różnice społeczne i gospodarcze w Europie mają wymiar przestrzenny: wyrażają się w postaci segregacji w obrębie miast, obszarów wiejskich lub regionów, w obrębie regionów lub państw i w obrębie całej Europy. Rosnące nierówności prowadzą

do znacznej różnorodności pod względem perspektyw na przyszłość. W agendzie terytorialnej UE podkreślono te wyzwania, aby zwrócić na nie uwagę decydentów.

- (25) Konieczne są działania w następujących dziedzinach:
- (26) **Jakość życia:** Podstawowym celem wszystkich polityk publicznych powinno być zwiększenie dobrobytu obywateli i poprawa jakości ich życia. Aspekty te wykraczają poza wyniki gospodarcze, poziom życia i kwestie czysto materialne – obejmują dostęp do wysokiej jakości usług publicznych, swobodę przemieszczania się oraz zdrowe, odporne i wysokiej jakości architekturę i środowisko zbudowane. Mają one również wymiar terytorialny – od nierówności między dzielnicami, takich jak wykluczenie społeczne i ubóstwo miejskie, po różnice między regionami i państwami.
- (27) **Usługi świadczone w interesie ogólnym:** Dostępność, bliskość, przystępność cenowa i jakość świadczonych usług publicznych mają duże znaczenie dla zapewnienia wysokiej jakości życia i rozwoju przedsiębiorczości. Potrzeba większej efektywności kosztowej i skutecznego zarządzania publicznego może prowadzić do wycofywania usług lub ich koncentrowania na pewnych obszarach. Jednocześnie rosną oczekiwania co do dostępności i jakości. Różnice w dostępie do usług świadczonych w interesie ogólnym mogą skłonić usługodawców, przedsiębiorstwa i organizacje społeczne do przeniesienia się na obszary o lepszym dostępie w perspektywie średnio- i długoterminowej. Wrażliwość obszarów peryferyjnych na tego rodzaju presję związaną z przenoszeniem działalności może zmniejszyć rozwój nowych technologii umożliwiających świadczenie takich usług online. Jednocześnie na niektórych obszarach pojawiają się coraz większe problemy z dostępem do mieszkań w przystępnych cenach, szczególnie w miejscach, gdzie tymczasowe zakwaterowanie i usługi turystyczne znacznie zmniejszają zasoby mieszkaniowe, przyczyniając się do bezdomności, gentryfikacji i wykluczenia społecznego.
- (28) **Nierówności demograficzne i społeczne:** Starzenie się społeczeństwa, migracja krajowa i wewnątrz europejska, w tym wyludnienie, stanowią wyzwania dla europejskich systemów opieki społecznej oraz dla rozwoju lokalnego

i regionalnego. Taka dynamika demograficzna ma poważne konsekwencje społeczne, takie jak większe wykluczenie społeczne i rosnące nierówności, a także niesie ze sobą wyzwania w zakresie świadczenia usług publicznych, rynków pracy i mieszkalnictwa. Starzenie się społeczeństwa i migracja oznaczają dalszą koncentrację ludności na obszarach miejskich, przy jednoczesnym wyludnianiu się obszarów wiejskich i peryferyjnych. Problem ten dotyczy szczególnie regionów oddalonych, które nie mają dostępu do usług publicznych oraz możliwości gospodarczych i społecznych. Pozaeuropejskie przepływy migracyjne, w tym emigracja młodych, utalentowanych ludzi oraz imigracja uchodźców, mogą spotęgować te wyzwania.

- (29) **Cyfryzacja i czwarta rewolucja przemysłowa:** Cyfryzacja i przełomowe technologie będą kształtować rozwój gospodarczy i społeczny w Europie. Czwarta rewolucja przemysłowa doprowadzi do połączenia technologii i zatarcia granic między systemami fizycznymi, cyfrowymi i biologicznymi, co w znacznym stopniu przekształci rynek pracy. Koncentracja gospodarcza i szybkie rozpowszechnienie na całym świecie nowych rozwiązań technicznych sprawiają, że powstaje coraz więcej gospodarek działających w myśl zasady „zwycięzca bierze wszystko”. Ma to dodatkowe znaczenie dla regionów i aglomeracji miejskich na etapie transformacji gospodarczej. Władze publiczne i decydenci muszą stale wprowadzać innowacje i prowadzić dialog z zainteresowanymi stronami, aby móc przygotować się na zmiany i skutecznie kształtować politykę. Konieczne jest także uwzględnienie ochrony danych i prawa do prywatności, cyfryzacji w obszarze administracji i europejskiej transformacji cyfrowej. Jednym z głównych czynników pogłębiających nierówności terytorialne są podziały w zakresie edukacji, umiejętności cyfrowych i dostępu szerokopasmowego. Osoby starsze i osoby mieszkające na oddalonych obszarach wiejskich (np. w regionach górskich lub na wyspach) są często narażone na ryzyko wykluczenia z procesu transformacji cyfrowej.
- (30) **Zatrudnienie i rozwój gospodarczy:** Gospodarki lokalne i regionalne w Europie są w dużym stopniu wzajemnie powiązane i współzależne ze względu na złożone łańcuchy wartości. Perspektywy gospodarcze i możliwości zatrudnienia zależą od lokalnych warunków rozwoju, na które decydenci lokalni, regionalni, krajowi i europejscy nie mają wpływu. Niektóre obszary osiągną

lepsze wyniki gospodarcze i oferują większe możliwości zatrudnienia, np. dzięki wyższemu poziomowi konkurencyjności, zdolności finansowej i inwestycyjnej, atrakcyjnym warunkom dla inwestycji, sprzyjającym warunkom biznesowym, rozwiniętej infrastrukturze regionalnej, skutecznym regionalnym systemom innowacji, lepiej rozwiniętym działaniom w dziedzinie badań, rozwoju i innowacji, dostępowi do dobrej edukacji, wykwalifikowanej sile roboczej, a także otoczeniu sprzyjającemu przedsiębiorczości i dobremu stanowi środowiska naturalnego. Taki stan rzeczy umacnia względną pozycję obszarów lepiej prosperujących i dodatkowo utrwala dysproporcje i nierówności. Innymi ważnymi kwestiami są rozwój obszarów miejskich i rozwój policentryczny.

- (31) **Współzależności między obszarami:** Podczas gdy niektóre obszary w Europie dzieli coraz więcej, rosną również współzależności między nimi. Obszary oddziałują na siebie w sposób pozytywny i negatywny – rozwój sytuacji w jednym miejscu wpływa na potencjał w innym, a zmiany w jednej części Europy mogą mieć wpływ na inne części kontynentu. Współzależności te są najbardziej widoczne w koncentracji gospodarek i rosnących dysproporcjach między obszarami dobrze prosperującymi (często metropolitalnymi) a podupadającymi (często wiejskimi). Uwidacznia się to w utrzymującym się w skali Europy i w skali poszczególnych państw wyraźnym kontraście między centrum a peryferiami. Na obszarach położonych w wewnętrznych oraz – w szczególności – zewnętrznych strefach przygranicznych UE występują rozbieżności i różnice w systemach prawnych, społecznych i politycznych, co rzutuje na rozwój lokalny i regionalny. Bariery w integracji między obszarami mogą utrudniać pełne wykorzystanie zasobów ludzkich, kulturowych, gospodarczych i ekologicznych w regionach przygranicznych, pogarszając ich sytuację jako obszarów peryferyjnych i pogłębiając wykluczenie społeczne.
- (32) **Kontekst globalny:** Europa jest silnie powiązana z gospodarką światową. Na rozwój lokalny i regionalny w Europie mają wpływ strategie globalne, a także sytuacja geopolityczna i społeczno-gospodarcza pozostająca poza kontrolą lokalnych i regionalnych decydentów, jak choćby sytuacja w Eurazji i basenie Morza Śródziemnego. Wielu mieszkańców Europy i wiele europejskich przedsiębiorstw należy do światowych sieci społecznych i gospodarczych. W związku z tym rozwój w regionach, obszarach metropolitalnych, miastach

i miasteczkach Europy jest powiązany z sytuacją na innych obszarach oraz z przepływami towarów, usług, inwestycji, ludzi i pomysłów na całym świecie. Krótko mówiąc, wydarzenia zewnętrzne oddziałują na perspektywy rozwoju obszarów europejskich. Ani potencjał, ani zagrożenia związane z rozwojem sytuacji na świecie nie rozkładają się równomiernie w całej Europie. Ponadto pandemia COVID-19 ujawniła kruchość globalnych łańcuchów dostaw oraz brak odporności w szeregu sektorów gospodarki i na szeregu terytoriów.

Zrównoważony rozwój i zmiana klimatu

Rosnące presje na środowisko

- (33) Globalne wyzwania w zakresie zrównoważonego rozwoju mają duże znaczenie dla rozwoju lokalnego i regionalnego oraz dla warunków życia w Europie. Dotyczy to zwłaszcza zmiany klimatu, degradacji środowiska i transformacji w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu. Narastającą pilność potrzeby zajęcia się zmianą klimatu, odpornością i transformacją w kierunku bardziej zrównoważonego rozwoju wyraża się w debatach politycznych i społecznych, jak podkreślono w „celach zrównoważonego rozwoju” ONZ. Obawy te przekładają się w aspekcie strategicznym na agendę UE za pośrednictwem sprawozdań krajowych dotyczących Europejskiego Zielonego Ładu i europejskiego semestru. Transformacja w kierunku zrównoważonego rozwoju niesie ze sobą odmienne możliwości i wyzwania dla różnych obszarów wiejskich, miast i regionów.
- (34) Konieczne są działania w następujących dziedzinach:
- (35) **Zmiana klimatu:** Wpływ zmiany klimatu na europejskie regiony geograficzne o różnym stopniu podatności jest dość niejednorodny. Zwiększone ryzyko wzrostu poziomu morza, fali upałów, pożarów lasów, suszy, pustynnienia, innego rodzaju degradacji gruntu i gleby, powodzi i innych zagrożeń naturalnych, a także zagrożeń, które łączą w sobie czynniki naturalne z technicznymi, wymaga reakcji i współpracy ukierunkowanych na konkretne obszary, a także skoordynowanych strategii politycznych. Działania na rzecz łagodzenia zmiany klimatu i przystosowania się do niej mogą nawet przynieść

pewnym obszarom nowe możliwości rozwoju. Może to dotyczyć rolnictwa, biogospodarki, zielonej gospodarki, niebieskiej gospodarki i gospodarki o obiegu zamkniętym, a także produkcji energii ze źródeł odnawialnych. Wpływ zmiany klimatu, a także działania na rzecz jej łagodzenia i przystosowania się do niej zależą od kontekstu terytorialnego i wymagają odpowiednio dostosowanych reakcji na wszystkich szczeblach.

- (36) **Utrata różnorodności biologicznej i wykorzystanie gruntów:** Szybka utrata różnorodności biologicznej spowodowana działalnością człowieka stwarza poważne ryzyko dla ekosystemów i warunków życia w perspektywie długoterminowej. Wpływa to na środki utrzymania, jakość życia i lokalne gospodarki. Intensyfikacja zajmowania i wykorzystania gruntów oraz obszarów przybrzeżnych do celów gospodarczych, uszczelnianie gleby i niekontrolowane rozrastanie się miast ograniczają zasoby otwartej przestrzeni, bioróżnorodności i żyznej gleby, a jednocześnie przyczyniają się do powstawania miejskich wysp ciepła wpływających na funkcjonowanie ekosystemów. Zarazem obszary opuszczone, porzucone i niedostatecznie wykorzystane niosą ze sobą potencjał zmian w zakresie użytkowania gruntów.
- (37) **Jakość powietrza, gleby i wody:** Jest ona kluczowa dla dobrostanu ludzi. Zanieczyszczenie powietrza, hałas, zanieczyszczona gleba, a także zanieczyszczone jednolite części wód powierzchniowych i gruntowych powodują poważne problemy zdrowotne, które mogą korelować z nierównościami społecznymi. Istnieją różnice w dostępie do czystego powietrza, wody i gleby, nie tylko między krajami i regionami, lecz również między obszarami miejskimi i wiejskimi, a także w obrębie miast i obszarów metropolitalnych.
- (38) **Bezpieczna i zrównoważona energia po przystępnej cenie:** Obywatele Unii i przedsiębiorstwa unijne potrzebują dostępu do dostaw zrównoważonej i bezpiecznej energii po przystępnej cenie. Jest to ważne dla rozwoju lokalnego i regionalnego. Znaczący przywóz z państw trzecich wrażliwych na niestabilność warunków gospodarczych lub politycznych zaostrza problemy w dziedzinie bezpieczeństwa energetycznego. Zmienność cen energii i wzrost emisji uwypuklają potrzebę zrównoważonych i odpornych rozwiązań, takich jak

energia ze źródeł odnawialnych, bardziej ekologiczna działalność gospodarcza o obniżonej emisyjności i inne działania zwiększające efektywność energetyczną i ograniczające zużycie energii. Niedostateczna infrastruktura energetyczna i zależność od istniejących sieci oznaczają konieczność zdywersyfikowanej produkcji i dostaw energii, a także rozwoju i integracji rynku energii.

- (39) **Sprawiedliwa transformacja:** Osiągnięcie do 2050 r. gospodarki neutralnej dla klimatu wymaga działań mających na celu obniżenie emisyjności w całej Europie. Gospodarcze, środowiskowe i społeczne koszty tej transformacji są szczególnie wysokie w przypadku terytoriów i populacji najsilniej uzależnionych od paliw kopalnych i gałęzi przemysłu emitujących znaczące ilości gazów cieplarnianych. Celem sprawiedliwej transformacji jest zagwarantowanie, aby postęp na drodze do gospodarki neutralnej dla klimatu odbywał się w sposób sprawiedliwy, bez pozostawiania nikogo ani żadnego obszaru w tyle, a także zapewniał wysoką jakość życia dla wszystkich. Potrzebne są inwestycje na rzecz terytoriów dotkniętych negatywnymi skutkami procesu transformacji, które umożliwią regionom i ludziom stawienie czoła społecznemu, gospodarczemu i środowiskowemu wpływowi przejścia na gospodarkę neutralną dla klimatu do 2050 r.
- (40) **Łańcuchy wartości oparte na obiegu zamkniętym:** Gospodarka o obiegu zamkniętym stanowi ważny cel w kontekście gospodarki neutralnej pod względem emisji dwutlenku węgla/gospodarki neutralnej dla klimatu. Celem gospodarki o obiegu zamkniętym jest zamykanie pętli obiegu materiałów i energii dzięki projektowaniu trwałych produktów, konserwacji, naprawom, ponownemu użyciu, regeneracji, odtwarzaniu i recyklingowi. W regionalnych łańcuchach wartości ważne są procesy symbiozy przemysłowej. Przejście europejskich gospodarek na model gospodarki o obiegu zamkniętym ukierunkowany na konkretny obszar i gospodarki neutralnej pod względem emisji dwutlenku węgla/neutralnej dla klimatu ma wymiar terytorialny i może wzmocnić regiony funkcjonalne. Dobrobyt gospodarczy na konkretnych obszarach zależy od konkurencyjności i kreatywności miejscowych firm i przedsiębiorstw typu start-up, a także od lokalnych aktywów, cech charakterystycznych i tradycji, kapitału kulturalnego, społecznego i zasobów

ludzkich oraz zdolności innowacyjnych. Obszary miejskie są przeważnie w lepszej pozycji, aby podchwycić związane z tymi kwestiami tendencje, niż obszary słabo zaludnione i wewnętrzne obszary peryferyjne, którym często brakuje masy krytycznej. Mniejsze miasta, a także obszary z szeroko rozpowszechnionym rzemiosłem, mogą jednak odnieść korzyści z gospodarki o obiegu zamkniętym, jeżeli chodzi o działania w zakresie napraw, ponownego użycia i wspólnego użytkowania na szczeblu lokalnym i regionalnym.

- (41) **Natura, krajobraz i dziedzictwo kulturowe:** Dziedzictwo naturalne i kulturowe stanowi lokalne i regionalne aktywa służące rozwojowi, stwarzające niepowtarzalne możliwości rozwoju i wysokiej jakości środowisko życia. Zrównoważone i efektywne wykorzystywanie zasobów powinno przynieść korzyść społecznościom lokalnym i promować lokalne możliwości rynkowe. Nadmierna eksploatacja tych aktywów może jednak zagrażać lokalnej lub regionalnej gospodarce. Urbanizacja, intensywne rolnictwo i rybołówstwo, produkcja energii, górnictwo, działalność przemysłowa, transport i inne elementy rozwoju infrastruktury mogą stwarzać dotkliwie problemy, zwłaszcza gdy ich funkcjonowanie nie jest skoordynowane. Zwiększona i nieskoordynowana eksploatacja przestrzeni morskiej i zasobów morskich może wpływać na zrównoważony rozwój, a zmiany w wykorzystaniu gruntów i mórz, urbanizacja i turystyka masowa zagrażają dobrom kultury i krajobrazom i mogą powodować fragmentację siedlisk przyrodniczych i korytarzy ekologicznych.

Potrzeba podjęcia działań

- (42) Wzrastające poziomy nierówności między obszarami i między ludźmi, a także niezrównoważone praktyki osiągnęły w Europie poziom krytyczny. Aby zapewnić pozytywną perspektywę na przyszłość wszystkim ludziom, społecznościom i obszarom w Europie, konieczne jest wzmocnione wspólne działanie na wszystkich poziomach geograficznych i szczeblach sprawowania rządów. Nadszedł czas, aby lepiej zrozumieć i w odpowiedni sposób uwzględnić oddziaływania terytorialne polityki sektorowej. Pragniemy przyczynić się do zrównoważonego rozwoju i do utrzymania jedności Europy dzięki realizacji następujących priorytetów terytorialnych dla Europy.

III Priorytety terytorialne dla Europy

(43) Zapewnienie zrównoważonej przyszłości dla wszystkich obszarów i ludzi w Europie wymaga działań opartych na:

- wspólnym zrozumieniu, że obszary w Europie różnią się między sobą w zakresie potrzeb rozwojowych i wpływu przyszłych zmian; zrozumienie to można poszerzyć za sprawą wymiany wiedzy i doświadczeń uzyskanych dzięki stosowaniu konkretnych rozwiązań i systemów wsparcia oraz
- współpracy i koordynacji między obszarami, szczeblami rządów, sektorami polityki i grupami społecznymi w celu rozwiązywania złożonych kwestii i wykorzystania różnorodnego potencjału, w tym za pośrednictwem polityki spójności UE, polityki rozwoju obszarów wiejskich, inicjatywy INTERREG lub innych narzędzi wzmacniających zintegrowany rozwój terytorialny lub lokalny.

(44) Definiujemy zatem dwa nadrzędne cele: Sprawiedliwa Europa i Zielona Europa, które obejmują sześć priorytetów na rzecz rozwoju terytorium Europy jako całości ze wszystkimi jej obszarami:

SPRAWIEDLIWA EUROPA

zapewniająca perspektywy na przyszłość dla wszystkich obszarów i ludzi

(45) W priorytetach dotyczących Sprawiedliwej Europy kładzie się nacisk na wkład wymiaru terytorialnego i planowania przestrzennego w nadrzędne priorytety polityki. Priorytety te obejmują spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną, Europejski filar praw socjalnych, Europę bliższą obywatelom, bardziej sprzyjający włączeniu społecznemu, zrównoważony i zintegrowany rozwój obszarów, sprawiedliwą transformację i integrację terytorialną w Europie.

ZRÓWNOWAŻONA EUROPA

Bardziej zrównoważony rozwój terytorialny wykorzystujący różnorodność Europy

- (46) Terytorialna różnorodność Europy niesie ze sobą znaczący potencjał rozwoju. Może on przyczynić się do bardziej zrównoważonego rozwoju terytorialnego, przeciwdziałając nadmiernej koncentracji, wzmacniając drugoplanowe ośrodki wzrostu i zmniejszając nierówności między ludźmi i między obszarami. Współpraca dotycząca policentrycznych sieci miast, obszarów metropolitalnych i regionów przyczynia się do bardziej optymalnego rozprzestrzeniania potencjału rozwojowego. Podejmiemy zatem działania, aby zachęcić dzielnice, społeczności, gminy, hrabstwa, regiony i państwa członkowskie do współpracy nad odpowiedziami na światowe wyzwania społeczne i poprawą warunków pracy, życia i prowadzenia działalności gospodarczej na wszystkich obszarach, a także zwiększeniem dobrobytu społeczno-gospodarczego, zdolności innowacyjnych, pozycjami w globalnych łańcuchach wartości oraz międzynarodową konkurencyjnością w Europie.
- (47) Polaryzacja między centrum Europy a jej peryferiami, stolicami, obszarami metropolitalnymi, miastami, obszarami wiejskimi i obszarami o szczególnych cechach geograficznych i demograficznych utrudnia zrównoważony rozwój terytorialny. Zwłaszcza małe i średnie miasta posiadają niedostatecznie wykorzystany potencjał amortyzowania polaryzacji. Odgrywają one kluczową rolę w regionalnym rozwoju gospodarczym i dobrostanie społecznym, w szczególności w aspekcie dostępności na szczeblu krajowym i międzynarodowym i odpowiedniego dostępu do usług na szczeblu lokalnym i regionalnym. Sieci policentryczne mogą również przyczyniać się do bardziej zrównoważonego transportu. Zachęcamy decydentów wszystkich szczebli do propagowania modeli rozwoju policentrycznego, w którym wszystkie obszary będą odgrywały swoją rolę.
- (48) Terytoria Europy są zróżnicowane i obejmują na przykład strefy przybrzeżne, wyspy, obszary górskie, wewnętrzne obszary peryferyjne, równiny, doliny rzek i niecki jezior. Wszystkie te terytoria charakteryzują się niepowtarzalnymi wyzwaniami i potencjałem w zakresie rozwoju, chociaż oddalenie i odrębne cechy regionów najbardziej oddalonych oznaczają, że stoją one w obliczu szczególnych wyzwań rozwojowych. Podejmiemy działania, aby zachęcić decydentów na wszystkich szczeblach sprawowania rządów do uwalniania

niepowtarzalnego potencjału terytoriów o szczególnych cechach geograficznych oraz adekwatnego uwzględnienia ograniczeń tych obszarów dzięki zintegrowanym i opartym na współpracy podejściom.

REGIONY FUNKCJONALNE

Zbieżny rozwój lokalny i regionalny, mniej nierówności między obszarami

- (49) Miasta każdej wielkości są siłą napędową rozwoju gospodarczego i społecznego, a także stanowią atrakcyjne miejsca do życia, pracy, zwiedzania i inwestowania. Współpraca i tworzenie sieci kontaktów w obrębie miast, a także pomiędzy miastami a otaczającymi je obszarami w tym samym regionie funkcjonalnym, stwarzają perspektywy rozwoju dla wszystkich tych obszarów, uwzględniając potrzebę propagowania powiązań między obszarami miejskimi i wiejskimi. Takie regiony funkcjonalne często działają niezależnie od istniejących granic administracyjnych. Różnią się one między sobą w zależności od charakteru funkcjonalnego i powiązań, są wysoce dynamiczne i mogą zmieniać swój zasięg w miarę upływu czasu. Decydenci w miastach, którzy spoglądają poza granice administracyjne w celu nawiązywania współpracy z otaczającymi je obszarami, mogą pomóc swoim okolicom stać się siłą napędową wzrostu wewnątrzregionalnego. Wiąże się to z korzyścią dla otaczających społeczności i obszarów wiejskich, a nie kosztem dla nich. Miasta i otaczające je obszary, działając wspólnie, mogą zapewnić zdrowe i przystępne cenowo środowisko życia, unikając dalszego niekontrolowanego rozrastania się miast i ograniczając zajmowanie gleb na cele gospodarcze. Będziemy poszukiwać dialogu z decydentami w miastach każdej wielkości, mając na celu zastosowanie zintegrowanego podejścia opartego na wielopoziomym sprawowaniu rządów. Oznacza to zaangażowanie osób sprawujących władzę na różnych szczeblach, w szczególności na szczeblu lokalnym i regionalnym, a także różnych sektorów polityki i grup społecznych.
- (50) W Europie istnieją różnorodne obszary miejskie, podmiejskie, wiejskie, peryferyjne i słabo zaludnione. Niektóre z nich dotknięte są segregacją lub stoją w obliczu silnego wyludnienia. Ich rozwój jest ściśle związany z niepowtarzalnymi cechami lokalnymi, a także relacjami z innymi obszarami, dostępnością usług publicznych i dostępem do nich, możliwościami edukacyjnymi i połączeniami internetowymi, zdywersyfikowaną działalnością gospodarczą i przedsiębiorczością, a także funkcjami ekologicznymi i usługami ekosystemowymi. Aspekty dotyczące skali miejskiej poruszone są w nowej

karcie lipskiej. Będziemy współpracować z decydentami na szczeblu lokalnym i regionalnym na rzecz wzmocnienia współpracy w zakresie długoterminowych strategii ukierunkowanych na te obszary oraz uwzględnienia zrównoważonych powiązań funkcjonalnych między obszarami sąsiadującymi, w tym za pomocą planowania przestrzennego oraz instrumentów polityki spójności UE, polityki rozwoju obszarów wiejskich i polityk unijnych, takich jak zintegrowane inwestycje terytorialne (ZIT), rozwój lokalny kierowany przez społeczność (RLKS – LEADER) lub wszelkie inne narzędzia wzmacniające zintegrowany rozwój terytorialny lub rozwój lokalny. Narzędzia tego rodzaju mogą już istnieć na danym terytorium.

INTEGRACJA PONAD GRANICAMI

Łatwiejsze życie i praca ponad granicami państwowymi

- (51) Współpraca terytorialna i morska między obszarami w różnych krajach pomaga lepiej wykorzystywać potencjał rozwojowy i stawiać czoła wspólnym wyzwaniom. Łączenie sił ponad granicami, w tym m.in. za pomocą programów i projektów w ramach inicjatywy INTERREG, może stworzyć masę krytyczną dla rozwoju i zapewnić synergie przy jednoczesnym ograniczeniu gospodarczej, społecznej i środowiskowej fragmentacji i negatywnych efektów zewnętrznych. Obejmuje to ekosystemy, dziedzictwo naturalne i kulturowe, rynki pracy, świadczenie usług publicznych, a także sieci miast podzielonych granicami wewnętrznymi, zewnętrznymi, lądowymi lub morskimi. Podejmiemy działania, aby włączyć stabilną współpracę transgraniczną, transnarodową i międzyregionalną do makroregionalnych, krajowych, regionalnych i lokalnych strategii rozwoju. Do przykładów stabilnych podejść ułatwiających współpracę między obszarami administracyjnymi, która wykracza poza pojedyncze projekty, należą: współpraca w ramach INTERREG, inicjatywa dotycząca wspólnot wiedzy i innowacji Europejskiego Instytutu Innowacji i Technologii, platformy strategii inteligentnej specjalizacji, unijne konsorcja strategicznych łańcuchów wartości, współpraca w ramach programu „Horyzont Europa”, europejskie ugrupowania współpracy terytorialnej, główne programy polityki spójności UE, strategie makroregionalne, współpraca międzymetropolitalna, zarządzanie regionami funkcjonalnymi, planowanie transgraniczne i prawne umowy transgraniczne. Wspieramy również opracowywanie, w miarę potrzeby, nowych dokumentów strategicznych, a także propagowanie wspólnego ich tworzenia z udziałem obywateli żyjących po różnych stronach granic.

- (52) Nadal istnieje wiele przeszkód prawnych i administracyjnych utrudniających pogłębianie współpracy ponad granicami. Zintensyfikujemy dialog z decydentami na wszystkich szczeblach sprawowania rządów w celu skoordynowania krajowej polityki sektorowej pomiędzy krajami i zmniejszenia istniejących przeszkód na drodze do współpracy.

ZIELONA EUROPA

chroniąca wspólne środki utrzymania i kształtująca transformację społeczną

- (53) W ramach priorytetów Zielonej Europy podkreśla się wymiar terytorialny i wkład planowania przestrzennego w nadrzędne priorytety polityki, takie jak cele zrównoważonego rozwoju ONZ, Konwencja o różnorodności biologicznej, Europejski Zielony Ład, porozumienie paryskie, unijna strategia na rzecz bioróżnorodności 2030, Europejska konwencja krajobrazowa i strategia leśna UE. Inne istotne priorytety dotyczą Europy na miarę ery cyfrowej, mobilności zgodnej z zasadami zrównoważonego rozwoju i w pełni zintegrowanej europejskiej sieci transportowej, przejścia na gospodarkę o obiegu zamkniętym w Europie oraz stosowania podejścia ekosystemowego.

ZDROWE ŚRODOWISKO

Lepsze, ekologiczne środki utrzymania, neutralne dla klimatu i odporne miasta i regiony

- (54) Ekosystemy, w tym ekosystemy rolnicze, leśne, trawiaste, słodkowodne i morskie, mają fundamentalne znaczenie dla ludzkiej egzystencji i są istotne dla zrównoważonego rozwoju w perspektywie długoterminowej. Zapewnienie, aby były one w sposób zrównoważony dostępne dla ogółu społeczeństwa, dobrze funkcjonowały, były odporne, wzmocnione, zdrowe, a także generowały dochód dla lokalnej ludności i przedsiębiorstw, jest naszą wspólną odpowiedzialnością. Pomoże to łagodzić zmianę klimatu, walczyć z utratą różnorodności biologicznej, zabezpieczyć świadczenie usług ekosystemowych i zwiększać świadomość społeczną w odniesieniu do wszystkich powyższych kwestii. Szczególnie ważne jest zintegrowane zarządzanie uwzględniające różne specyficzne cechy geograficzne. Wspieramy opracowywanie rozwiązań opartych na zasobach przyrody, a także sieci zielonej i niebieskiej infrastruktury łączących ekosystemy i obszary chronione w ramach planowania

przestrzennego, gospodarowania gruntami i innych polityk, oraz rozwój nowych narzędzi zarządzania kryzysowego na rzecz zwiększenia bezpieczeństwa i odporności obszarów.

- (55) Zmiana klimatu i utrata różnorodności biologicznej powoduje erozję środków utrzymania. Zarządzanie ryzykiem i klęskami żywiołowymi, a także środki zapobiegawcze są ważne dla budowania odpornych społeczności. Będziemy szanować naturalne granice wspólnych środków utrzymania Europy i zwiększać odporność wszystkich obszarów dotkniętych zmianą klimatu. Można tego dokonać, opracowując lokalne i regionalne strategie dla miast i regionów neutralnych dla klimatu. Możliwe działania na rzecz łagodzenia zmiany klimatu i przystosowania się do niej obejmują promowanie zrównoważonego użytkowania gruntów, otwartych przestrzeni i publicznych terenów zielonych, przywracanie terenów zdegradowanych i obszarów przybrzeżnych, zwalczanie wylesiania oraz ochronę oceanów i zbiorników wodnych. Inne działania mogą obejmować zapobieganie niekontrolowanemu rozrastaniu się miast i miejskim wyspom ciepła, wdrażanie zielonej infrastruktury, poprawę jakości powietrza, zapewnienie poziomu zerowego netto przejmowania gruntów do 2050 r., wzmocnienie świadczenia usług ekosystemowych i poprawę integracji planowania przestrzennego obszarów lądowych i morskich.
- (56) Dziedzictwo naturalne i kulturowe Europy jest wyjątkowym i zróżnicowanym bogactwem wymagającym ochrony, zarządzania i dalszego rozwoju. Obszary zasobne w dziedzictwo naturalne i kulturowe lub wyjątkowe krajobrazy muszą jak najlepiej spożytkować te zasoby i ich niewykorzystany potencjał. Muszą odnaleźć równowagę między ochroną przyrody, zrównoważonym wykorzystaniem zasobów naturalnych i rozwojem gospodarczym, w tym poprzez tworzenie przyjaznych dla środowiska miejsc pracy, wspieranie wzrostu i dobrostanu społeczności lub współpracę z innowacyjnymi przedsiębiorcami społecznymi. Skoncentrujemy się na podnoszeniu świadomości i wzmocnieniu pozycji społeczności lokalnych i regionalnych w celu ochrony, odbudowy, wykorzystania i ponownego wykorzystania ich środowisk (zbudowanych), krajobrazów, materialnych i niematerialnych zasobów kulturowych oraz innych unikalnych wartości, między innymi za pomocą instrumentów polityki spójności UE, polityki rozwoju obszarów

wiejskich, planowania przestrzennego lub wszelkich innych narzędzi wspomagających zintegrowany rozwój terytorialny lub lokalny. Takie narzędzia mogą już istnieć na danym terytorium i być skutecznie wykorzystywane.

GOSPODARKA O OBIEGU ZAMKNIĘTYM

Silne i zrównoważone gospodarki lokalne w zglobalizowanym świecie

- (57) Obieg zamknięty oznacza zarządzanie przepływami materiałów, wody i energii. Obejmuje on ponowne użycie i recykling produktów, w tym budynków, materiałów budowlanych i ścieków, na podstawie oceny cyklu życia i za sprawą renowacji energetycznej budynków. Przejście europejskich gospodarek na gospodarkę o obiegu zamkniętym ukierunkowaną na konkretny obszar oraz neutralną pod względem emisji dwutlenku węgla/neutralną dla klimatu zależy od konkurencyjności i aktywów podmiotów lokalnych i regionalnych. W zglobalizowanej gospodarce wymaga to budowania procesów symbiozy przemysłowej, które łączą globalną konkurencyjność i lokalne aktywa. Wspieramy przejście Europy na gospodarkę o obiegu zamkniętym oraz rozwój lokalnych procesów symbiozy przemysłowej, uwzględniając również potrzebę zrównoważonego użytkowania gleby i gruntów.
- (58) Aby lepiej wykorzystać wieloaspektowe zasoby terytorialne Europy do przejścia na gospodarkę o obiegu zamkniętym, wspieramy rozwój lokalnych i regionalnych strategii dotyczących gospodarki o obiegu zamkniętym, łączących lokalną i globalną gospodarkę. Strategie te powinny opierać się na lokalnych zasobach i zdolności do innowacji, łącząc jednocześnie procesy transformacji energetycznej i gospodarczej na rzecz gospodarki o obiegu zamkniętym ukierunkowanej na konkretny obszar. Strategie inteligentnej specjalizacji oraz europejskie polityki w zakresie badań naukowych i innowacji, takie jak „Horyzont Europa” lub inicjatywa w zakresie wspólnego programowania „Europa zurbanizowana”, mogą odegrać ważną rolę w przejściu na gospodarkę o obiegu zamkniętym.
- (59) Lokalne produkty, rynki, otoczenie biznesowe, szkolenia, przedsiębiorczość, zwiększona samowystarczalność i silne społeczności mają istotne znaczenie

dla tworzenia odpornych lokalnych gospodarek i korzyści dla środowiska. Zróżnicowane lokalne gospodarki pomagają zmniejszyć podatność na siły zewnętrzne, wspierając jednocześnie transformację energetyczną i gospodarczą. Zachęcamy do wzmacniania zdolności innowacyjnych we wszystkich regionach, w tym lokalnych strategii transformacji energetycznej i środków w sektorach budownictwa, transportu i biogospodarki.

ZRÓWNOWAŻONE POŁĄCZENIA

Zrównoważona łączność cyfrowa i fizyczna obszarów

- (60) Połączenia fizyczne i cyfrowe mają istotne znaczenie dla europejskich społeczeństw i gospodarek oraz stwarzają poważne wyzwania związane ze środowiskiem. W związku z tym potrzebne są inteligentne, zrównoważone i bezpieczne formy transportu i łączności, zwłaszcza w celu wspierania priorytetów zrównoważonej Europy i regionów funkcjonalnych.
- (61) Przejście do zrównoważonego społeczeństwa cyfrowego może przyczynić się do zdecentralizowanego i zrównoważonego rozwoju. E-integracja, w ramach której ludzie, przedsiębiorstwa i obszary czerpią korzyści z transformacji cyfrowej, zależy od sprawiedliwego i przystępnego cenowo dostępu do wysokiej jakości internetu, połączeń telefonicznych nowej generacji i umiejętności cyfrowych – przy jednoczesnym uwzględnieniu kwestii zrównoważonego rozwoju i zdrowia. Dotyczy to w szczególności dostępu do e-rządzenia i e-usług świadczonych w interesie ogólnym wpływających na jakość życia i konkurencyjność obszarów. Zachęcamy zainteresowane strony do podjęcia dialogu na temat potrzeby odpowiedniego dostępu do szybkich stacjonarnych i mobilnych sieci komunikacyjnych na wszystkich obszarach oraz na temat potrzeby posiadania infrastruktury cyfrowej o niskim śladzie węglowym i niewielkim wpływie na zdrowie ludzi. Może to pomóc w zapewnieniu odpowiednich warunków życia i prowadzenia działalności gospodarczej w całej Europie.
- (62) Dostęp do intermodalnego transportu towarów i przewozu osób jest ważny dla wszystkich obszarów w Europie. Wydajne i przyjazne dla środowiska

rozwiązania transportowe mają coraz większe znaczenie dla osiągnięcia celów w zakresie klimatu, zanieczyszczenia powietrza, hałasu, dostępności i łączności we wszystkich regionach Europy. Obejmuje to poszczególne rodzaje transportu, jak również transport kombinowany. Będziemy dalej usprawniać powiązania między planowaniem regionalnym a rozwojem sieci transeuropejskich (TEN), zwłaszcza wzdłuż korytarzy sieci bazowej. Powiązanie wszystkich obszarów z głównymi węzłami transportowymi wspiera międzynarodowe połączenia handlowe i możliwości lokalnego rozwoju. Ważną rolę w osiąganiu tego celu odgrywają polityka spójności UE i instrument „Łącząc Europę”.

- (63) Niezawodne drugorzędne i lokalne sieci transportowe, które łączą się z sieciami transnarodowymi i ośrodkami miejskimi, mają zasadnicze znaczenie dla jakości życia i możliwości rynkowych. Dotyczy to zwłaszcza miast, obszarów wiejskich, odległych i słabo zaludnionych, wysp, obszarów górskich i regionów najbardziej oddalonych. Zachęcamy urbanistów i planistów w zakresie transportu do badania nowych, postępowych społecznie i środowiskowo modeli lokalnej i regionalnej mobilności jako usługi oraz do współpracy w zakresie multimodalnej i przyjaznej dla środowiska dostępności do ośrodków miejskich i w ich obrębie. Duże znaczenie mają w tym kontekście instrumenty polityki spójności UE, plany zrównoważonej mobilności miejskiej lub wszelkie inne narzędzia wspomagające zintegrowany rozwój terytorialny lub lokalny, które mogą już być obecne na danym terytorium i skutecznie funkcjonować.

IV Wprowadzanie priorytetów w życie

(64) Priorytety określone w agendzie terytorialnej UE 2030 muszą znaleźć wsparcie w działaniach zaangażowanych podmiotów. Tylko wtedy można odpowiednio zająć się priorytetami agendy terytorialnej UE oraz obawami dotyczącymi nierówności przestrzennych i przejścia na gospodarkę neutralną pod względem emisji dwutlenku węgla/neutralną dla klimatu. Łącznie działania te powinny wzmocnić

- wielopoziomowe sprawowanie rządów;
- podejścia ukierunkowane na konkretny obszar;
- oddziaływania terytorialne i spójność terytorialną skoordynowanej polityki sektorowej;
- współpracę między terytoriami;
- spójność terytorialną na szczeblu europejskim;
- spójność terytorialną na poziomie transgranicznym, transnarodowym, międzyregionalnym i wewnątrzregionalnym oraz
- wkład państw członkowskich i państw ościennych w spójność terytorialną.

(65) Powyższe kwestie są ściśle związane z zasadami dobrego zarządzania na szczeblu miast określonymi w nowej karcie lipskiej. Zasady te obejmują politykę miejską dla dobra wspólnego, zintegrowane podejście, uczestnictwo i współtworzenie, wielopoziomowe sprawowanie rządów i podejście ukierunkowane na konkretny obszar.

Wezwanie skierowane do najważniejszych podmiotów

(66) Stosowanie agendy terytorialnej UE opiera się na nieformalnej wielopoziomowej współpracy między państwami członkowskimi, władzami na szczeblu niższym niż krajowy, Komisją Europejską, Parlamentem Europejskim, Europejskim Komitetem Regionów, Europejskim Komitetem Ekonomiczno-Społecznym, Europejskim Bankiem Inwestycyjnym i innymi odpowiednimi podmiotami. Na

stosowanie agendy terytorialnej UE korzystnie wpłynęłaby współpraca z podmiotami odpowiedzialnymi za agendę miejską, nową kartę lipską, politykę spójności UE i politykę rozwoju obszarów wiejskich, wdrożenie planu odbudowy dla Europy oraz makroregionalne strategie UE i strategie na rzecz basenu morskiego.

- (67) **Współpraca międzyrządowa państw członkowskich** wzmocni współpracę w zakresie priorytetów agendy terytorialnej UE na szczeblu europejskim z Komisją Europejską, Parlamentem Europejskim, Europejskim Komitetem Regionów, Europejskim Komitetem Ekonomiczno-Społecznym i Europejskim Bankiem Inwestycyjnym. Co dwa lata państwa członkowskie będą omawiać postępy w stosowaniu agendy terytorialnej UE, a zwłaszcza inicjatyw i działań, na posiedzeniu w ramach sieci punktów kontaktowych ds. spójności terytorialnej. Ustalenia dotyczące tych postępów będą omawiane na posiedzeniach dyrektorów generalnych ds. spójności terytorialnej. Aby wzmocnić dialog na temat wzajemnego oddziaływania pomiędzy rozwojem terytorialnym a politykami sektorowymi, posiedzenia dyrektorów generalnych ds. spójności terytorialnej mogłyby obejmować wspólną sesję z przedstawicielami polityki sektorowej o znaczeniu terytorialnym.
- (68) **Państwa członkowskie będą indywidualnie** promować priorytety agendy terytorialnej UE i angażować odpowiednie podmioty we wszystkie polityki sektorowe i na wszystkich szczeblach sprawowania rządów. Obejmuje to promowanie agendy terytorialnej UE w krajowych procesach planowania strategicznego, przestrzennego i terytorialnego, umowach partnerskich i programach polityki spójności UE, krajowych planach naprawy i innych funduszach UE, z podkreśleniem znaczenia zasady pomocniczości w określaniu charakteru terytoriów i zabezpieczaniu ukierunkowanych interwencji i wsparcia w każdym państwie członkowskim. Obejmuje to także informowanie o agendzie terytorialnej UE i działaniach na rzecz spójności terytorialnej na poziomie krajowym wraz z ministerstwami sektorowymi, władzami na szczeblu niższym niż krajowy i społeczeństwem obywatelskim.
- (69) Zachęca się **władze i organy na szczeblu niższym niż krajowy**, w tym na szczeblu lokalnym i regionalnym, oraz ich stowarzyszenia krajowe do

stosowania agendy terytorialnej UE i podejmowania działań w celu zaangażowania odpowiednich podmiotów. Powyższe obejmuje uwzględnienie priorytetów agendy terytorialnej UE w ich planowaniu przestrzennym oraz nadrzędnych strategiach i politykach rozwoju, a także czerpanie inspiracji z działań pilotażowych i proponowanie własnych nowych działań pilotażowych. W szczególności zachęca się do współpracy z sąsiadującymi terytoriami i obszarami, które stoją przed podobnymi wyzwaniami lub dysponują komplementarnym potencjałem, oraz z zaangażowanymi podmiotami. Ponadto wzywa się władze na szczeblu niższym niż krajowy do odgrywania aktywnej roli w regionalnych, krajowych i europejskich debatach dotyczących stosowania agendy terytorialnej UE.

- (70) Zachęca się **Komisję Europejską** do wnoszenia wkładu w priorytety agendy terytorialnej UE i dalszego zwiększania starań na rzecz promowania spójności terytorialnej w Europie, wymiaru terytorialnego w strategiach politycznych UE oraz koordynowania polityk sektorowych. Może to obejmować wzmocnienie wymiaru terytorialnego w europejskim semestrze i ocenach skutków przy użyciu dostępnych narzędzi oceny oddziaływań terytorialnych i większym zaangażowaniu zainteresowanych stron, a także dalsze promowanie – w ramach polityki spójności UE i innych odpowiednich polityk UE – zintegrowanego rozwoju terytorialnego, wykorzystania odpowiednich narzędzi i instrumentów, współpracy terytorialnej oraz śledzenia i czerpania inspiracji z działań pilotażowych.
- (71) Zachęca się **Parlament Europejski** do uznania agendy terytorialnej UE i rozważenia jej priorytetów w ramach Komisji Rozwoju Regionalnego (REGI) oraz w innych komisjach i zespołach międzypartyjnych o wymiarze terytorialnym. Może to obejmować włączenie priorytetów agendy terytorialnej UE do unijnych procesów legislacyjnych.
- (72) Zachęca się **Europejski Komitet Regionów** jako organ doradczy Unii Europejskiej formalnie reprezentujący regiony i gminy na poziomie unijnym do wnoszenia wkładu w realizację i dalszy rozwój agendy terytorialnej UE. W związku z tym wzywa się Europejski Komitet Regionów do informowania swoich członków o agendzie terytorialnej UE i postępach w jej realizacji. Wzywa

się również Komitet do zachęcania lokalnych i regionalnych władz w Europie do stosowania agendy terytorialnej UE, współpracy z sąsiadującymi terytoriami i obszarami, wyciągania wniosków z działań pilotażowych oraz przedstawiania własnych propozycji nowych działań pilotażowych. Zachęca się również Europejski Komitet Regionów do promowania celów agendy terytorialnej UE na szczeblu europejskim w ramach prac konsultacyjnych. Ponadto zachęca się Komitet do propagowania wykorzystania i dalszego rozwoju narzędzi i instrumentów terytorialnych, takich jak oceny oddziaływania terytorialnego, europejskie ugrupowania współpracy terytorialnej (EUWT) oraz zintegrowany rozwój terytorialny w ramach polityki spójności UE.

- (73) **Wzywa się Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny** do poinformowania swoich członków o priorytetach agendy terytorialnej UE i zachęcania ich do współpracy w jej wdrożeniu. Powyższe obejmuje położenie nacisku na istotną rolę przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego w kontekście zapewnienia zrównoważonej przyszłości w każdym obszarze oraz wzmocnienie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność, a także wszelkich innych narzędzi ułatwiających zintegrowany rozwój terytorialny i współpracę w tym zakresie. Zachęca się również Komitet do propagowania priorytetów agendy terytorialnej UE w debatach na temat polityki na szczeblu europejskim.
- (74) **Wzywa się Grupę Europejskiego Banku Inwestycyjnego** do uwzględnienia, w stosownych przypadkach, priorytetów i działań przewidzianych w agendzie terytorialnej UE przy udzielaniu pożyczek, łączeniu pożyczek i dotacji oraz w podejściu do usług doradczych, biorąc pod uwagę potrzebę wsparcia strategii zrównoważonego rozwoju terytorialnego bez wystawiania na szwank dyscypliny finansowej Grupy. Z uwagi na istotną rolę w finansowaniu zrównoważonych inwestycji o różnej skali na terenach objętych zakresem agendy terytorialnej UE, jaką może odegrać Grupa Europejskiego Banku Inwestycyjnego, zachęca się ją do udziału w działaniach pilotażowych, a w szczególności do wsparcia rozwoju podejść zmierzających do poprawy finansowania w kontekście terytorialnym, uzupełniających w stosunku do działań Komisji Europejskiej. Obejmuje to uwzględniające konkretne obszary inwestycje w postaci pożyczek, łączenia pożyczek i dotacji oraz doradzanie państwom członkowskim

i najważniejszym podmiotom w zakresie przygotowywania i realizacji projektów terytorialnych oraz wykorzystania instrumentów finansowych.

- (75) Wzywa się **stowarzyszenia europejskie i krajowe** zajmujące się rozwojem przestrzennym lub reprezentujące władze lokalne lub regionalne do poinformowania swoich członków o priorytetach agendy terytorialnej UE oraz do zachęcania do jej stosowania, współpracy z sąsiadującymi terytoriami i obszarami, wyciągania wniosków z działań pilotażowych oraz przedstawiania własnych propozycji nowych działań pilotażowych. Wzywa się je ponadto do propagowania celów agendy terytorialnej UE w debatach na temat polityki na szczeblu ponadnarodowym i europejskim.

Wdrażanie poprzez ukierunkowane działania

- (76) Działania wprowadzające w życie agendę terytorialną UE można podejmować na każdym szczeblu sprawowania rządów i mogą się one różnić pod względem charakteru i ogólnego celu. Wzywa się wszystkie najważniejsze podmioty do realizacji agendy terytorialnej UE w ramach standardowych uprawnień. Tylko w ten sposób można odpowiednio zaradzić nierównościom przestrzennym i zapewnić transformację społeczną w kierunku gospodarki neutralnej pod względem emisji dwutlenku węgla/neutralnej dla klimatu.
- (77) Działania pilotażowe demonstrują, testują i rozwijają praktyki przyczyniające się do osiągnięcia priorytetów agendy terytorialnej UE w celu inspirowania do wspólnych działań w całej Europie. Działania te odzwierciedlają rosnące uznanie znaczenia strategii politycznych ukierunkowanych na konkretny obszar poprzez ukazywanie, w jaki sposób można aktywnie uwzględniać wymiar terytorialny w politykach regionalnych, krajowych i na szczeblu europejskim. Koncentrują się one na wyciąganiu wniosków, dzieleniu się najlepszymi praktykami, wspólnych pracach grup roboczych mających na celu wytyczanie kierunków działania lub na wdrożeniu. Zachęca się wszystkie podmioty do szczegółowego zapoznania się z tymi działaniami, czerpania z nich inspiracji oraz przedstawiania propozycji nowych działań. Działania dotyczące priorytetów

agendy miejskiej, nowej karty lipskiej i agendy terytorialnej UE mogą wzmocniać związki między miejskimi i terytorialnymi strategiami politycznymi.

Koordinacja

- (78) Działania w ramach agendy terytorialnej UE będą koordynowane na posiedzeniach dyrektorów generalnych ds. spójności terytorialnej organizowanych przez sieć punktów kontaktowych ds. spójności terytorialnej oraz wspierane przez grupę roboczą ds. agendy terytorialnej UE.
- (79) W ramach kolejnego programu współpracy ESPON będzie nadal udzielać wsparcia (i intensyfikować je) oraz zapewniać porady na temat procesu wdrożenia oraz dla prezydencji w Radzie UE, np. poprzez monitorowanie działań i ukierunkowane informowanie o dowodach i przekazywanie wiedzy związanych z agendą terytorialną UE 2030.
- (80) Działania koordynacyjne w ramach agendy terytorialnej UE 2030 będą obejmować
- starania na rzecz przejrzystości działań (w tym działań pilotażowych), ich opracowywania z udziałem (przedstawicieli) państw członkowskich oraz przy ich wsparciu, a także z udziałem i przy wsparciu podmiotów lokalnych i regionalnych oraz Komisji Europejskiej, które to starania będą się wzajemnie wzmocniać i wywierać optymalny wpływ na kształtowanie polityki unijnej i krajowej;
 - dokonywanie regularnych przeglądów postępów w zakresie realizacji i działań pilotażowych oraz
 - informowanie podmiotów na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim o celach i priorytetach agendy terytorialnej UE, jak również postępach w ich realizacji.

Działania następcze

- (81) Wzywa się przyszłe prezydencje w Radzie UE do prowadzenia działań następczych w odniesieniu do agendy terytorialnej UE 2030 oraz dalszego wzmocnienia związanych z nią działań informacyjnych, jej stosowania i zarządzania nią:
- (82) **Informowania** o postępach w zakresie stosowania agendy terytorialnej UE oraz upamiętnienia 25. i 30. rocznicy Europejskiej Perspektywy Rozwoju Przestrzennego (1999 r.) w 2024 r. i 2029 r., a także 20. rocznicy agendy terytorialnej UE (2007 r.) w 2027 r.
- (83) **Stosowania** agendy terytorialnej UE z uwzględnieniem dyskusji na temat postępów, w tym działań pilotażowych.
- (84) **Zarządzania** z myślą o inwentaryzacji w 2024 r., z uwzględnieniem przeglądów systemu zarządzania, postępów w realizacji i adekwatności priorytetów. Powyższe działania będą prowadzone w świetle przygotowań dotyczących unijnej polityki spójności na okres po 2027 r. Wzywa się prezydencję w Radzie UE do zorganizowania w pierwszej połowie 2025 r. nieformalnego posiedzenia na poziomie ministerialnym, a sformułowane na nim wnioski wpłyną na kształt decyzji dotyczącej możliwego odnowienia agendy terytorialnej UE 2030.

